

**TIL BIRLIKLARI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR TURLARI:
SINTAGMATIKA VA PARADIGMATIKA**

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti

Filologiya fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti; Ingliz tili

4-bosqich, 408-guruh talabalari:

Shoyqulova Moxizar

Sobirova Shahnoza

Norqulova Sabrina

Boboxonova Gulxayo

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola til birliklari o'rtasidagi munosabatlarning ikki asosiy turini — sintagmatika va paradigmatica — chuqurroq tahlil qiladi. Maqolada sintagmatika til birliklarining ketma-ketlikdagi bog'lanishini, ya'ni jumlada so'zlarning bir-biriga qanday bog'lanishini o'rganadi. Paradigmatika esa til birliklarining tanlov munosabatini, ya'ni bir so'z o'rniga boshqa bir so'z qo'yish imkoniyatini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada sintagmatika va paradigmaticaning til tizimini tushunish, grammatik tuzilmalarni tahlil qilish, leksik ma'nolarni aniqlash va tilni chuqurroq o'rganishda qanday rol o'ynashi ko'rib chiqiladi. Maqola, shu bilan birga, sintagmatika va paradigmatica tushunchalarining tilshunoslik sohasidagi muhim ahamiyatini ta'kidlab, tilni tahlil qilishda qanday foydali ekanligini ko'rsatib beradi. Bu tahlillar tilni o'rganish va uning rivojlanishini kuzatish uchun zarur vositalarni taqdim etadi.*

KALIT SO'ZLAR: *Sintagmatika, paradigmatika, til birligi, til tizimi, grammatika, leksik ma'no, so'z, jumla, tilshunoslik, til tuzilishi, sintaktik tuzilma, semantika, lingvistika, so'zlararo munosabatlar, leksikologiya.*

TYPES OF RELATIONSHIPS BETWEEN LANGUAGE UNITS: SYNTAGMATICS AND PARADIGMATICS

ANNOTATION: This article provides a deeper analysis of two main types of relations between language units - syntagmatics and paradigmatics. In the article, syntagmatics studies the sequential connection of language units, that is, how words are connected to each other in a sentence. Paradigmatics analyzes the selection relationship of language units, that is, the possibility of replacing one word with another. The article also examines the role of syntagmatics and paradigmatics in understanding the language system, analyzing grammatical structures, determining lexical meanings, and studying language in depth. The article, at the same time, emphasizes the importance of the concepts of syntagmatics and paradigmatics in the field of linguistics and shows how they are useful in language analysis. These analyzes provide the necessary tools to study language and monitor its development.

KEY WORDS: *Syntagmatics, paradigmatics, language unit, language system, grammar, lexical meaning, word, sentence, linguistics, language structure, syntactic structure, semantics, linguistics, word relations, lexicology.*

KIRISH: Til insoniyatning eng muhim vositalaridan biridir. U orqali biz fikrlarimizni ifodalaymiz, bir-birimiz bilan muloqot qilamiz, bilimlarimizni almashtiramiz va ijtimoiy hayotni tashkil qilamiz. Tilning tashkili va tuzilishi juda murakkab va qiziqarlidir. Til birliklari o'rtasida aniq munosabatlar mavjud bo'lib, ular tilning tushunilishini va ishlatilishini ta'minlaydi. Til birliklari o'rtasidagi munosabatlar turlarini o'rganish tilning tuzilishini, grammatik xususiyatlarini va leksik boyligini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Til birliklari o'rtasidagi munosabatlar ikki asosiy turga bo'linadi: sintagmatika va paradigmatika. Ushbu ikkalasi ham tilni chuqurroq tushunish va tahlil qilish uchun muhim vositalar hisoblanadi. Sintagmatika va paradigmatika tushunchalari tilshunoslikda eng ko'p muhokama qilinadigan va tilni anglash uchun zarur bo'lgan asosiy nazariyalar hisoblanadi.

SINTAGMATIKA:

Sintagmatika — bu til birliklarining ketma-ketlikdagi bog'lanishini, ya'ni jumlada so'zlarning bir-biriga qanday bog'lanishini o'rganadigan tilshunoslik sohasidir. Sintagmatika, tilning gorizontaal tuzilishini ta'riflaydi, ya'ni so'zlarning bir-biriga qanday bog'lanishini va jumlada o'rin olishini ko'rsatadi.

Sintagmatika so'zlar o'rtasidagi grammatik munosabatlarni o'rganishga imkon beradi. Masalan, "Yigit kitob o'qiydi" jumlasida "Yigit" va "kitob" so'zlari o'rtasida aniq grammatik munosabat mavjud: "Yigit" so'zi fe'lning sub'ekti hisoblanadi, "kitob" so'zi esa fe'lning to'ldiruvchisi hisoblanadi. Bu, sintagmatik munosabatlarning qanday ishlashini, jumladagi so'zlar o'rtasidagi sintaktik tuzilmani tushunish imkonini beradi.

Sintagmatika, shuningdek, so'z birikmalarini o'rganishda ham muhim rol o'ynaydi. So'z birikmalari ikki yoki undan ko'p so'zlarning bir-biriga bog'lanishi natijasida hosil bo'ladi va ma'lum bir ma'noni bildiradi. Masalan, "qizil gul" so'z birikmasi "qizil" va "gul" so'zlarining bir-biriga bog'lanishidan hosil bo'ladi va ma'lum bir rangdagi gulni bildiradi. So'z birikmalarining sintagmatik tahlili, so'zlarning turli kontekstlardagi qo'llanilishi va ularning o'zaro bog'lanishini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, sintagmatika tilning sintaktik qonuniyatlarini belgilashda ham yordam beradi. Jumladagi so'zlarning joylashuvi va ularning grammatik shakllari sintagmatik munosabatlar orqali tashkil topadi. Har bir tilning o'ziga xos sintagmatik strukturalari mavjud bo'lib, bu strukturani tahlil qilish tilning leksik, semantik va sintaktik xususiyatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

PARADIGMATIKA:

Paradigmatika esa til birliklarining tanlov munosabatini o'rganadi, ya'ni bir so'z o'rniga boshqa bir so'z qo'yish imkoniyatini o'rganadi. Paradigmatika, tilning vertikal tuzilishini ta'riflaydi, ya'ni bir so'z o'rniga boshqa qanday so'zlar qo'yilishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu, asosan, leksik va grammatik kategoriyalarni o'rganishga yordam beradi.

Paradigmatika, so'zlarning sinonim va antonim munosabatlarini o'rganishga imkon beradi. Sinonimlar bir-biriga yaqin ma'noga ega bo'lgan so'zlardir. Masalan, "kattalashtirish" va "ulug'lashtirish" so'zlari sinonimdir. Antonimlar esa bir-biriga qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan so'zlardir. Masalan, "kattalik" va "kichiklik" so'zlari antonimdir. Paradigmatik tahlil yordamida, sinonimlar va antonimlar o'rtasidagi farqlarni, ularning ma'no munosabatlarini va til tizimidagi o'rnini aniq tushunish mumkin.

Paradigmatika, shuningdek, grammatik shakl almashishlarini o'rganishda ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, "ishlamoq" fe'li turli shakl almashishlarni qabul qiladi, masalan, "ishlayman", "ishlaydi", "ishlaysizlar" va hokazolar. Ushbu shakl almashishlar "ishlamoq" fe'lining paradigmasini tashkil qiladi. Paradigmatik o'rganish, til tizimidagi grammatik o'zgarishlarni, masalan, fe'lning zamon, shaxs, ko'plik, undov shakllarini tahlil qilish imkonini beradi.

Sintagmatika va Paradigmatika Til O'rganishda: Sintagmatika va paradigmatika tilning tuzilishini va ishlatilishini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tushunchalar tilni o'rganishda quyidagi yo'llar bilan foydali:

Tilni tahlil qilish: Sintagmatika va paradigmatika tilni tahlil qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tushunchalar yordamida jumlar tuzilishi, so'zlar o'rtasidagi munosabatlar va tilning grammatik xususiyatlari tahlil qilinishi mumkin. Masalan,

sintagmatik tahlil jumlar tuzilishini aniqlashda yordam beradi, paradigmatic tahlil esa so'zlar orasidagi sinonim va antonim munosabatlarini aniqlashda foydalidir.

Tilni o'rganish: Sintagmatika va paradigmatica tilni o'rganishda ham foydali bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tushunchalar yordamida yangi so'zlarni o'rganish, so'zlar o'rtasidagi munosabatlarni tushunish va grammatik qoidalarni o'rganish mumkin. Masalan, paradigmatica orqali so'zlarning turli shakllarini va o'zgarishlarini o'rganish, sintagmatika orqali esa jumlar tuzilishini o'rganish mumkin.

Til rivojlanishini kuzatish: Sintagmatika va paradigmatica tilning rivojlanishini kuzatish uchun ham muhim vositalardir. Ushbu tushunchalar yordamida til qanday o'zgarib, rivojlanib borayotganini tahlil qilish mumkin. Bu, ayniqsa, tilning tarixiy rivojlanish jarayonlarini tushunishda muhimdir. Sintagmatika va paradigmatica, til birliklari o'rtasidagi munosabatlarning ikki asosiy turini ifodalab, tilning tuzilishini va ishlatilishini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tushunchalar yordamida til qanday o'zgarib, rivojlanib borayotganini tahlil qilish mumkin. Bu, ayniqsa, tilning tarixiy rivojlanish jarayonlarini tushunishda muhimdir.

XULOSA: Sintagmatika va paradigmatica, til birliklari o'rtasidagi munosabatlarning ikki asosiy turini ifodalab, tilning tuzilishini va ishlatilishini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tushunchalar tilni tahlil qilishda, o'rganishda va rivojlanishini kuzatishda foydali vositalardir. Sintagmatika va paradigmaticaning til tizimini tushunish, grammatik tuzilmalarni tahlil qilish, leksik ma'nolarni aniqlash va tilni chuqurroq o'rganishda muhim roli bor. Bu ikki tushuncha tilshunoslikda tilni mukammal o'rganish uchun zarur asoslardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Y.N.Karaulov*, "Rus tili va zamonaviy tilshunoslik" (rus tili va zamonaviy tilshunoslik)
2. *A.A.Bondarko*, "Zamonaviy rus tili: Pragmatika"

3. *V.A.Zvegintsev*, “Zamonaviy rus tili”.
4. *A.M.Peshkovskiy*, «Russkiy sintaksis v ego otnosheniyah k russkomu yazyku» (rus tiliga munosabatida rus sintaksisi).
5. *G.V.Kolshanskiy*, “Lingvomadaniyatshunoslikka kirish” (Lingvomadaniyatshunoslikka kirish)
6. *L.V.Gurevich*, "Linguostranovedenie" (Linguostranovedenie)
7. *N.V.Dmitriyeva*, “Lingvomadaniyatshunoslik: o‘qitish metodikasi va texnologiyalari” (Lingvomadaniyatshunoslik: O‘qitish metodlari va texnologiyalari).